

Bolesław Kumor

Rozwój organizacji metropolitalnej i diecezjalnej na historycznych ziemiach polskich (1000-1992)

Resovia Sacra. Studia Teologiczno-Filozoficzne Diecezji Rzeszowskiej 4,
213-221

1997

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ks. Bolesław Kumor

ROZWÓJ ORGANIZACJI METROPOLITALNEJ I DIECEZJALNEJ NA HISTORYCZNYCH ZIEMIACH POLSKICH (1000-1992)

Badania naukowe nad średniowieczną administracją kościelną w dzisiejszej Francji, Niemczech i Anglii wskazują na wzajemną zależność tej organizacji od politycznych podziałów administracyjnych państwa. Wytyczne w tym względzie dawały wskazania papieża Grzegorza Wielkiego (590-604) dla misji chrystianizacyjnej w Anglii, podjętej przez św. Augustyna z Canterbury, a także przez papieża Mikołaja Wielkiego (858-867) w *Responsa ad consulta Bulgarorum*. Wytyczne te przewidywały w nowo ochrzczonym kraju utworzenie jednego biskupstwa zależnego od Stolicy Apostolskiej, a ze wzrostem liczby ochrzczonych wiernych i kościołów podział kraju na liczniejsze biskupstwa i zorganizowanie własnej metropolii. Według J. Nantsona-Leskiego państwo Mieszka I w latach tworzenia pierwszego biskupstwa polskiego w Poznaniu obejmowało Wielkopolskę, Śląsk, Mazowsze i Pomorze Gdańskie. Kiedy w latach 999/1000 doszło do budowy polskiej organizacji metropolitalnej, granice państwa Chrobrego obejmowały również Małopolskę i Pomorze Zachodnie, a gęstość zaludnienia według H. Łowmiańskiego wahała się od 4 do 5 osób na 1 km², co w sumie daje 1 125 000 ludności w całym kraju, podzielonym na 1 archidiecezję i 4 diecezje (Gniezno, Poznań, Kraków, Wrocław i Kołobrzeg). Polska Bolesława Krzywoustego obejmowała około 250 000 km². Obszar kraju był podzielony na 1 metropolię i 8 diecezji, tworzących polską prowincję kościelną.

Metropolię gnieźnieńską utworzył papież Sylwester II w 999/1000. Metropolia ta poza Węgrami (Ostryhom - 1001) nie miała żadnego precedensu w Europie środkowej i północnej. Wszak metropolia w Pradze cze-

skiej powstała dopiero w 1344 r., metropolia w Rydze - 1255 r., w Lundzie dla biskupstw skandynawskich - 1103 r., w Nidaros dla Norwegii w 1152 r., a w Upsali dla Szwecji w 1164 r. Trzeba i to podkreślić, że XII wiek był ostatnim ze stuleci, kiedy to granice polskiej metropolii kościelnej pokrywały się z politycznymi granicami Państwa Polskiego. Od XIII w. z chwilą włączenia diecezji chełmińskiej do metropolii ryskiej (1255) harmonia ta została zburzona.

Po włączeniu Rusi halickiej przez króla Kazimierza Wielkiego do Polski (1340), dzięki długoletnim staraniom tego króla, ostatni papież awinioński i ostatni Francuz na Stolicy Apostolskiej, papież Grzegorz XI mocą bulli *Debitum pastoralis officii* z 13 II 1375 r. utworzył w granicach ówczesnego Państwa Polskiego drugą metropolię w Haliczu, którą w 1412 przeniesiono do Lwowa. W granicach powiększonego Królestwa Polskiego w 1375 r. były 2 metropolie kościelne (Gniezno, Lwów) i 9 diecezji (Gniezno, Kraków, Płock, Poznań, Włocławek, Przemyśl, Chełm, Włodzimierz), 3 dalsze diecezje (Kamień, Lubusz, Wrocław), oraz poważne części diecezji włocławskiej i krakowskiej znalazły się poza granicami monarchii piastowskiej.

Połączenie unią Polski z Litwą, przypieczętowane w 1569 r. unią lubelską, rozszerzyło wielce granice państwa na wschód i północ. Po rozejmie zapolskim z Wielkim Księstwem Moskiewskim (1582) obszar państwa obejmował około 815 000 km², a po rozejmie dywilińskim - około 990 000 km². Ludność Rzeczypospolitej, łącznie z jej lennami, około 1582 r. szacuje się na przeszło 8 000 000. Około 1772 r. w Rzeczypospolitej obojga narodów były 2 metropolie i 17 diecezji, a obszar państwa wynosił 730 000 km², a jego ludność szacowano na 12 500 000.

Trzeba dodać, że w okresie Polski niepodległej podjęto starania w XIII i XV wieku o wyniesienie Krakowa do rzędu metropolii (diecezje: Kraków, Przemyśl, Lubusz i Chełm), ale projekt ten nie został nigdy zrealizowany. Na początku XVI wieku król Aleksander podjął kroki w Rzymie o wyniesienie Warmii do rzędu metropolii dla biskupstw pruskich (Chełmno, Pomorzania, Warmia, Sambia) i Żmudzi, ale projekt ten storpedował prymas Jan Łaski. W przededniu pierwszego rozbioru Polski Litwini podjęli próbę utworzenia w Wilnie metropolii dla biskupstw w Wielkim Księstwie Litewskim (1764), ale projekt nie zyskał poparcia ani episkopatu polskiego, ani króla Stanisława Augusta.

Zgodnie z wytycznymi papieża Mikołaja Wielkiego dla misji słowiańskich, w Polsce Mieszka I wkrótce po przyjęciu przezeń chrztu, papież Jan

XIII utworzył pierwsze biskupstwo w Poznaniu (968). Było to biskupstwo normalne, obejmujące swymi granicami monarchię Mieszka I i zależało bezpośrednio od Stolicy Apostolskiej. W związku z budową metropolii gnieźnieńskiej papież Sylwester II utworzył 4 nowe diecezje: Gniezno, Kraków, Wrocław i Kołobrzeg. Na początku XI wieku (1018) powstało biskupstwo w Kruszwicy, a w 1075/6 w Płocku. Na przełomie XI i XII wieku biskupstwo z Kruszwicy przeniesiono do Włocławka, a w czasie legacji kard. Idziego z Tusculum w latach 1123-1125 powstały 2 dalsze diecezje: w Lubuszu nad średnią Odrą dla Ziemi Lubuskiej i Ziemi Szprewian, i w Wolinie dla Pomorza Zachodniego. To ostatnie około 1180 r. zostało przeniesione do Kamienia Pomorskiego.

W ramach budowy organizacji diecezjalnej w Prusach w 1243 r. powstały 4 nowe diecezje: chełmińska, wydzielona z diecezji płockiej, oraz pomezkańska, warmińska i sambijska. Diecezja chełmińska była ostatnią diecezją, jaką utworzono w okresie Polski niepodległej na etnicznie ziemiach polskich. Po włączeniu Rusi halickiej do monarchii Kazimierza Wielkiego powstały tu nowe diecezje obrządku łacińskiego z fundacji królewskiej: Przemyśl (1340), Włodzimierz (1358), Chełm (1359), Halicz (1375), Kamieniec Podolski (1386) i Kijów (około 1405), oraz Seret w Mołdawii (1370), wznowiony ze stolicą w Bakowie (1591). W 1403 r. doszło do utworzenia diecezji łuckiej na Wołyniu, którą w 1425 r. papież Marcin V połączył z diecezją włodzimierską.

Unia Polski z Litwą w następstwie małżeństwa św. Jadwigi królowej z wielkim księciem litewskim Władysławem Jagiełłą (1386), przyniosła założenie biskupstwa w Wilnie (1388) i w Miednikach na Żmudzi (1417), a po włączeniu Inflant (1560) i Księstwa Smoleńskiego do Polski i Litwy (1618), król Stefan Batory uposażył biskupstwo w Kiesi (Wenden) w 1582 r., a król Władysław IV - w Smoleńsku (1636). Diecezja smoleńska była ostatnią fundacją przed utratą niepodległości. W sumie w latach 968-1795 powstały na ziemiach polskich 2 metropolie i 27 diecezji, z których 4 zanikły (Kołobrzeg, Kruszwica, Włodzimierz Wołyński i Seret), 4 uległy całkowitej luteranizacji (Lubusz, Kamień, Pomezania, Sambia). Pozostałe 19 diecezji przetrwało do upadku Państwa Polskiego.

Ponieważ poszczególne diecezje powstawały w różnych okolicznościach historycznych, dlatego między nimi zaistniały kolosalne różnice pod każdym względem. Największą terytorialnie była diecezja wileńska, obejmująca część Litwy, Białoruś i część Podlasia - łącznie 231 000 km²; najmniejszą była diecezja chełmińska licząca tylko 4 166 km². Najlepiej była

uposażona diecezja krakowska, której dochody roczne w XVIII wieku szacowano na 56 000 dukatów rzymskich, podczas gdy diecezja bakowska nie miała żadnych dochodów, podobnie jak po 1660 r. diecezja smoleńska. Najwięcej parafii i placówek duszpasterskich liczyła diecezja krakowska - 1 471, najmniej zaś diecezja smoleńska - 4 parafie. Najludniejszą była diecezja krakowska, która około 1772 r. liczyła około 2 200 000 wiernych, najmniejszą była diecezja smoleńska - 7 000 wiernych. Te kolosalne różnice domagały się koniecznych zmian. Zmiany te przysły, ale je dyktowały nie racje duszpasterskie i społeczne, ale nieszczęścia narodowe i racje polityczne państw zaborczych.

Rozbiory Polski w latach 1772-1793 i 1795 wpłynęły bezpośrednio na załamanie się staropolskiej organizacji Kościoła łacińskiego na historycznych ziemiach polskich. W ślad bowiem za niszczeniem terytorialnej organizacji dawnej Rzeczypospolitej obojga narodów, władze państw zaborczych przystąpiły do niszczenia ustroju Kościoła polskiego. W celu zatarcia dawnych śladów niepodległości, tworzono nowe metropolie i nowe biskupstwa bez dawnych tradycji narodowych. Szereg samowolnych innowacji władców zaborczych nie doczekało się nigdy sankcji kanonicznych ze strony Stolicy Apostolskiej. Do tych należał zniesiony przez rząd pruski urząd prymasa polskiego. Poważnym zmianom uległy związki metropolitalne poszczególnych diecezji tak z metropolią gnieźnieńską, jak i lwowską. Cechą charakterystyczną okresu niewoli narodowej jest duża niestałość organizacji metropolitalnej i diecezjalnej, a to ze względu na ustawiczne zmiany polityczne w administracji państwowej na ziemiach polskich. Przykładowo można podać, że diecezja krakowska na przestrzeni 80 lat czterokrotnie zmieniała przynależność metropolitalną (do 1807 - Gniezno, do 1818 - Lwów, do 1880 - Warszawa, od 1880 - biskupstwo wyjęte).

Inną charakterystyczną cechą tego okresu jest ogromna niestałość granic diecezjalnych, mająca główne źródło w zmianach politycznych.

Ponieważ organizacja metropolitalna formowała się zasadniczo w granicach poszczególnych zaborów, stąd na pierwszy plan wysunął się największy terytorialnie zabór rosyjski, obejmujący po 1815 r. również ziemie polskie centralne. W okresie niewoli narodowej powstały, podobnie jak za Polski niepodległej, również 2 metropolie. Obydwie zostały utworzone w zaborze rosyjskim. Pierwszą - w Mohylowie - erygował papież Pius VI mocą bulli *Onerosa officii pastoralis* (15 IV 1783), której po upadku Polski, mocą bulli *Maximis undique* podporządkował wszystkie diecezje staropolskie włączone do Cesarstwa Rosyjskiego (17 XI 1798). Była to najbardziej

rozległa metropolia świata, sięgająca na zachodzie Bałtyku i rzek Niemna, Bugu i Zbrucza, a na dalekim wschodzie Oceanu Spokojnego. Druga metropolia dla diecezji Królestwa Polskiego, utworzonego 3 V 1815 r. na kongresie wiedeńskim, była w Warszawie. Erygował ją papież Pius VII mocą bulli *Militantis ecclesiae* z 12 III 1818 r. W zaborze pruskim, po nieudanych zabiegach całkowitej kasaty metropolii gnieźnieńskiej, papież Pius VII mocą bulli *De salute animarum* (16 VII 1821) wyniósł Poznań do rzędu arcybiskupstwa i połączył go unią personalną z Gniezmem, tworząc metropolię gnieźnieńsko-poznańską. Projekt wyniesienia Krakowa dla diecezji w Galicji zachodniej do rzędu metropolii (1805) został odrzucony przez władze wiedeńskie.

Ustrój diecezjalny dyktowany przez zaborców cechowały dowolności, niestałość, a także niszczenie staropolskiej organizacji diecezjalnej. Tak w zaborze rosyjskim powstały nowe diecezje w Mohylowie (1783) i Mińsku na Białorusi (1798), oraz Żytomierz na Ukrainie (1798), a w 1848 r. również Tyraspol - Saratów dla nowozdobitych prowincji południowych Rosji. Ale w tym samym zaborze połączono staropolską diecezję łucką unią personalną z Żytomierzem (1798), oraz zniesiono 3 staropolskie diecezje: Inflanty, Kijów i Smoleńsk (1798). Utworzona samowolnie przez Katarzynę II diecezja białoruska (1773), a później łyczowska i pińska (1796), nigdy nie otrzymała kanonicznej sankcji. W ramach represji po powstaniu styczniowym car Aleksander II zniósł bezprawnie diecezję kamieniecką (1866) i mińską (1769).

W Królestwie Polskim, które od 1815 r. pozostawało w unii personalnej z Rosją, papież Pius VI mocą bulli *Ex imposita Nobis* z 30 VI 1818 r. utworzył 3 nowe diecezje: Sejny - Augustów, Janów Podlaski - Podlasie i Sandomierz, ale zniósł 2 diecezje: Wigry i Kielce. Liczbę zniesionych diecezji powiększyła kasata diecezji podlaskiej w 1867 r. przez cara Aleksandra II po powstaniu styczniowym. W tym zaborze trzeba odnotować wznowienie diecezji kieleckiej przez papieża Leona XIII w 1880 r. za zgodą władz carskich.

W zaborze pruskim, który początkowo obejmował również Warszawę i Białystok, a po 3 rozbiorach zabrano Polsce 141 400 km² i 2 780 000 ludności, władze zaborcze podjęły plan całkowitego zburzenia i rozbitcia przedrozbiorowej struktury organizacyjnej Kościoła polskiego przez zakaz używania tytułu prymasa Polski, okrojenia metropolii gnieźnieńskiej, prób likwidacji i metropolii i archidiecezji i tworzenia nowych diecezji o charakterze wyjętym, mimo iż w granicach tego zaboru pozostawało Gniezno.

W tym zaborze nie zniesiono jednak żadnej diecezji, utworzono 2 nowe

diecezje. Jest to żenujące dla nas, że biskupstwo w stolicy Polski Warszawie uposażył król pruski Fryderyk Wilhelm II, a erygował je papież Pius VI mocą bulli *In omnes Dominici* z 16 X 1798 r. W podobnych okolicznościach powstała w tym zaborze diecezja wigierska, erygowana przez papieża Piusa VI bullą *Saepe factum est* (7 X 1797).

W zaborze austriackim polityka kościelna Austrii zmierzała do tworzenia nowych, bez tradycji biskupstw i podporządkowania ich prawom metropolitalnym Lwowa. W tym zaborze na skutek zabiegów władz wiedeńskich papież Pius VI mocą bulli *In suprema beati Petri* z 13 III 1786 r. utworzył diecezję tarnowską, a papież Pius VII - diecezję kielecką (13 VI 1805) i lubelską (23 IX 1805). Na wniosek rządu austriackiego papież Leon XIII 20 I 1880 r. zreorganizował diecezję krakowską, która w latach 1862-1880 była tylko wikariatem apostolskim. W tym też zaborze zniesiono staropolską diecezję chełmską, a także zniesiono i przywrócono do życia diecezję tarnowską (1805, 1821).

Bilans okresu niewoli narodowej przedstawiał się następująco:

- a) utworzono 2 nowe metropolie (Mohylów, Warszawa), powstała metropolia gnieźnieńsko-poznańska (1821);
- b) utworzono 11 nowych diecezji (Mohylów, Mińsk, Żytomierz, Sejny, Podlasie - Janów, Sandomierz, Tarnów, Kielce, Lublin, Warszawa i Wigry);
- c) zniesiono 10 diecezji: inflancką, smoleńską, kijowską, wigierską, chełmską, tarnowską, kielecką, mińską, kamieniecką i podlaską.

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości (11 XI 1918) i ustaleniu się politycznych granic państwa, episkopat polski pod przewodnictwem kardynała prymasa Edmunda Dalbora opracował w 1922 r. *Projekt granic diecezji i metropolii w Rzeczypospolitej*. Jako zasady ogólne, którymi chciano się kierować przy tworzeniu projektu nowego rozgraniczenia Kościoła, wysunięto następujące postulaty:

1° Ponieważ diecezje wytworzyły dla siebie pewne tradycje życia religijnego, pracy duszpasterskiej i pewien typ kapłana, dlatego zmiany należy przeprowadzać tylko w konieczności.

2° Za normalną diecezję należy przyjąć liczbę 600 000 do 1 000 000 ludności. Diecezja nie powinna jednak przekraczać 1 miliona wiernych.

3° Od powyższej zasady należy stosować wyjątki dla diecezji kresowych. „Ze względu na ich położenie i ludność pod względem wyznaniowym i narodowym mieszaną, terytoria tych diecezji winny być bardziej rozległe z mniejszą liczbą wiernych.

4° Należy dążyć do tego, aby diecezje „nie były w kilku województwach, lecz aby albo diecezja odpowiadała granicom województwa, albo też ... stanowiła część województwa”.

5° Zarówno przy tworzeniu nowych diecezji, jak i ewentualnym przenoszeniu stolic biskupich, należy wziąć pod uwagę łatwość dostępu do stolicy biskupiej; w żadnym wypadku nie można dopuścić do dalszego trwania takich anachronizmów, by do swego biskupa przejeżdżać przez terytorium innej diecezji.

6° Na terenie o mieszanej ludności pod względem wyznaniowym i narodowym liczba biskupstw nie powinna być mniejsza od liczby biskupstw akatolickich. W mieście stołecznym biskupa unickiego powinien być ordynariusz łaciński.

W nadesłanych przez poszczególnych biskupów ankietach postulowano utworzenie 2 nowych metropolii w Krakowie i Wilnie, oraz 13 nowych diecezji: Grodno, Częstochowa, Kalisz, Cieszyn, Stanisławów, Tarnopol, Bydgoszcz, Radom, Łowicz, Oświęcim, Opole, Katowice i Chełm Lubelski. Owocem 5 letnich dyskusji, w której biskupi mieli pierwszy i zasadniczy głos, postanowiono:

1° utworzenie 2 nowych metropolii w Krakowie i Wilnie;

2° utworzenie 3 nowych diecezji w Częstochowie, Katowicach i Pińsku, oraz przeniesienie stolicy diecezji z Sejnu do Łomży. I te postulaty zaakceptował konkordat polski z 10 II 1925 r., a zrealizował je papież Pius XI, który mocą bulli *Vixdum Poloniae unitas* z 28 X 1925 r. powołał do życia 2 nowe metropolie i 3 nowe diecezje wraz z przeniesieniem stolicy diecezji z Sejnu do Łomży i zmienił jej nazwę na „łomżyńska”.

Po zakończeniu II wojny światowej Państwo Polskie otrzymało nowe granice, przy czym terytorium jego zostało przesunięte ze wschodu na zachód. Ziemie położone na wschód od Bugu, Sanu i Niemna zagarnął Związek Sowiecki, podczas gdy historyczne ziemie polskie: Śląsk, prawobrzeżna Ziemia Lubuska, Pomorze Zachodnie, Warmia i Mazury oraz Gdańsk powróciły do Polski. Na odcinku organizacji metropolitalnej zmiany dotyczyły lwowskiej i wileńskiej prowincji kościelnej, które pozostały poza granicami państwa, oraz metropolii wrocławskiej, która w większości znalazła się w nowych granicach Polski. Jedną z pierwszych, większych zmian było rozwiązanie unii personalnej Gniezna z Poznaniem i zawiązanie nowej - Gniezna z Warszawą (1946). Z tej przyczyny po 1945 r. działały w Polsce faktycznie tylko 3 metropolie (Kraków, Warszawa, Gniezno). Jeszcze większe zmiany nastąpiły w organizacji diecezjalnej. Odeszły od Polski archidie-

cezje lwowska i wileńska prawie w całości, całkowicie diecezja łucka na Wołyniu, oraz poważna część diecezji przemyskiej i część diecezji łomżyńskiej. Polska zyskała natomiast diecezję gdańską, warmińską (bez okręgu królewieckiego), prałaturę pilską, prawie całą diecezję wrocławską, dużą część diecezji berlińskiej, oraz części archidiecezji ołomunieckiej (okręg Branic), praskiej (okręg Kłodzko) i diecezji miśnieńskiej (okręg Bogatyni).

Czas unormowania struktur metropolitalnych i diecezjalnych w tzw. Polsce Ludowej płynął bardzo wolno, za wolno. Dopiero po podpisaniu w grudniu 1971 r. układu Polska - Republika Federalna Niemiec, papież Paweł VI, nie oglądając się na postawy władców Polski Ludowej, mocą bulli *Episcoporum Poloniae coetus* z dnia 28 VI 1972 r. unormował hierarchię kościelną na ziemiach zachodnich i północnych Polski. Erygowana jeszcze w 1929 r. metropolia wrocławska została zreorganizowana i nowymi granicami objęła archidiecezję wrocławską, oraz 2 nowe diecezje: opolską i gorzowską. Dalsze 2 nowe diecezje w Szczecinie - Kamieniu i Koszalinie - Kołobrzegu wraz z diecezją gdańską zostały włączone do prymasowskiej metropolii gnieźnieńskiej, zaś mazurska diecezja warmińska - do metropolii mazowieckiej, warszawskiej. Było to wydarzenie epokowe na miarę światową. Po raz pierwszy Stolica Apostolska w dziejach komunizmu tworzyła nowe metropolie i diecezje w państwie komunistycznym. Dotąd bowiem praktyka była odwrotna. Państwo komunistyczne albo całkowicie niszczyło, albo dziesiątkowało organizację terytorialną Kościoła.

Następne zmiany przysły po 20 latach, już po obaleniu nieludzkiego systemu komunistycznego w Polsce. W czasie pielgrzymki apostolskiej do Polski papież Jan Paweł II w dniu 5 VI 1991 r. utworzył 2 nowe diecezje: Białystok i Drohiczyn, które dotąd były tylko administracjami apostolskimi. W tym też roku rozpoczęły się prace nad projektem nowego podziału administracyjnego Kościoła w Polsce. O ile pamiętam na wiosnę tego roku kard. Franciszek Macharski z Krakowa poprosił mnie o projekt tego podziału. Przygotowałem go nieco wcześniej na prośbę kardynała prymasa Stefana Wyszyńskiego. Ten też mój projekt stał się podstawą wyjściową do dyskusji nad nowym podziałem administracyjnym Kościoła w Polsce. O ile pamiętam mój projekt przewidywał utworzenie 5 nowych metropolii: Białystok, Częstochowa, Gdańsk, Lublin i Poznań, oraz rozłączenie unii personalnej Gniezno-Warszawa. Proponowałem utworzenie 13 nowych diecezji: Zamość, Elbląg, Kalisz, Bydgoszcz, Warszawa - Praga, Łowicz, Radom, Legnica, Wałbrzych, Gliwice, Bielsko, Nowy Sącz i Rzeszów.

Dyskusja była bardzo krótka i właściwie poza episkopatem. Prowadził ją głównie nuncjusz apostolski, arcybiskup Józef Kowalczyk, a konsultował się głównie ze Stolicą Apostolską. Wynikiem tej dyskusji była bulla papieża Jana Pawła II *Totus tuus Poloniae populus* z 25 III 1992 r. Tworzyła ona najwięcej metropolii i diecezji w tysiącletnim istnieniu Polski. Obok dawnych metropolii w Gnieźnie, Warszawie, Krakowie i Wrocławiu papież erygował wszystkie zaplanowane w moim projekcie metropolie: Częstochowa, Białystok, Lublin, Poznań, Gdańsk, oraz 4 dalsze: Przemyśl, Warmia, Szczecin - Kamień i Katowice. O ile się orientuję inicjatorem metropolii w Przemyślu był biskup I. Tokarczuk, metropolię warmińską zaplanował sam nuncjusz będący kapłanem diecezji warmińskiej, metropolię w Katowicach zaproponował biskup A. Nossol; nie wiem kto był projektodawcą metropolii Szczecin - Kamień.

Trzeba jednak stwierdzić, że uformowanie terytorialne nowych metropolii jest więcej jak dziwne. Tak na przykład metropolia prymasowska w Gnieźnie ma tylko 1 sufraganię we Włocławku, jakby mimo uszu przeszły przeszło 400 letnie starania o podporządkowanie diecezji chełmińskiej metropolii gnieźnieńskiej. Czyż nie można tego było zrobić z diecezją toruńską, która obejmuje przedrozbiorową diecezję chełmińską? Podobnie po 1 sufraganii mają starodawne z pierwszego tysiąclecia biskupstwa, a następnie metropolie we Wrocławiu i Poznaniu. Ale za to po 2 sufraganie mają wszystkie nowe metropolie, a po 4 liczą Warszawa i Kraków.

Bulla papieska zniósła diecezję chełmińską, a powołała do życia 12 nowych diecezji: Gliwice, Bielsko-Żywiec, Rzeszów, Zamość - Lubaczów, Ełk, Elbląg, Pelplin, Toruń, Warszawa - Praga, Radom, Kalisz i Sosnowiec. Zarówno dawne, jak i nowe diecezje różąco różnią się między sobą. Tak w 1995 r. najwięcej ludności liczyła archidiecezja wrocławska - 1 581 000, a najmniej diecezja drohiczyńska - 299 000. Co do terytorium najbardziej rozległa jest archidiecezja szczecińsko-kamieńska - 12 754 km², a najmniejsza archidiecezja katowicka - 2 400 km². Najwięcej kapłanów ma diecezja tarnowska - 1 086, a najmniej diecezja drohiczyńska - 163. Najliczniejsza w parafie była diecezja tarnowska - 424 parafie, a najmniejszą diecezja drohiczyńska - 91. Już z tego przeglądu widać, że reorganizacja Kościoła w Polsce jest wciąż niedokończona.

Ks. Bolesław Kumor